

STOK DEĞERLEME YÖNTEMLERİ VE MALİ TABLOLAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

İbrahim BULUT (*)

- GİRİŞ

Ticaret veya endüstri işletmelerinin varlıkları arasında önemli bir yer tutan stoklar 1 Sıra no.lu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği'ne göre; işletmenin satmak, üretimde kullanmak veya tüketmek amacıyla edindiği, ilk madde ve malzeme, yarı mamul, mamul, ticari mal, yan ürün, artık ve hurda gibi bir yıldan az sürede kullanılacak olan veya bir yıl içerisinde nakde çevrilebileceği düşünülen varlıklardan oluşmaktadır. Stoklar, işletmenin diğer aktif hesaplarından farklı olup, her an satılabilecek veya üretime verilebilecek kıymetlerden oluştuğundan bilançoda dönen varlıklar içinde yer alır.

2-ENVANTER ÇIKARMAK

Envanter ve bilançonun taallük ettiği tarihe "bilanço günü" denir. Kanunda aksine hüküm olmadıkça, iş yılı sonu için çıkarılacak envanter ve bilançoların gelecek iş yılının ilk üç ayı içinde tamamlanmış olması lazımdır. Envanter; işletmeye dahil iktisadi kıymetlerden olan, bilanço günündeki mevcutlar, alacaklar ve borçlar, saymak, ölçmek, tartmak ve değerlemek suretiyle kesin bir şekilde ve ayrıntılı olarak tespiti şeklinde tanımlanabilir.

Bu tanımdan hareketle envanterin iki aşamalı olduğu söylenebilir: 1- Tespit aşaması 2- değerlendirme aşaması. Tespit aşamasında, iktisadi işletmeye dahil, mevcutlar, haklar ve yükümlülükler; niteliklerine

göre, saymak, ölçmek, tartmak suretiyle ayrıntılı ve kesin bir biçimde tespit edilir. Değerleme aşamasında ise tespit edilen unsurlar, kanunda belirtilen ölçülere göre değerlendirilir.

Defter ve belge üzerinden çıkarılan envantere kayıtlı envanter, saymak, ölçmek, tartmak suretiyle tespit edilen envantere ise fiili envanter olarak ifade edilir. Sene sonunda muhakkak fiili envanter yapılmalıdır. Fiili envanter ile kayıtlı envanter arasında fark tespit edilmesi halinde, nedenleri araştırılarak envanter sonuçları fiili envanter seviyesine getirilmelidir.

Gelir Vergisi Kanunun Mükerrer Md.120 "...Geçici vergi matrahının hesaplanmasında dönem sonu mal mevcutları, kayıtlar üzerinden tespit edilebilir." demek suretiyle, dönem sonlarındaki (geçici vergi için dönem sonları) envanter çıkarma zorunluluğu getirmemiştir.

Komisyonculara veya satılmak üzere başka firmalara gönderilen konsinye mallar ile, satın alınmış ve kayıtlara geçirilmiş olduğu halde henüz işletmeye gelmemiş yoldaki mallar envantere dahil edilmemesi gerekirken satılmış olduğu halde henüz müşteriye gönderilmemiş ve emanet olarak işletmeye bırakılmış bulunan mallar envantere dahil edilmemelidir. Büyük mağazalar ve eczaneler emtia mevcutlarının envanterlerini üç yılda bir çıkarabilirler. Bu takdirde envanter çıkarılmayan yıllarda hesaben mevcut iktisadi kıymetleri envanter defterlerine kaydederler. (VUK Md.190).

(*) Vergi Denetmen Yrd.

İşleri geniş ölçüde ve çeşitli mal kullanan büyük müesseseler, envanter sonuçlarını yıl sonunda envanter defterine kaydedeceklerdir. Listelerin fazla olması halinde deftere kaydedilmeden listeler halinde çıkarılması da mümkündür. Ancak, envanterin çıkarıldığı tarihe göre tarihlenmesi, envanter çıkaran memur ile teşebbüs sahibi veya vekili tarafından imzalanması ve bu listelerin aynen envanter defteri gibi saklanması gerekmektedir. Doğru olan fiili sayım da çıkan sonuçtur. Düzeltme kayıtları yapılarak fiili sayım sonuçlarına göre aynı paralellik sağlanması gerekir.

3-DEĞERLEME

Değerleme, belli bir iktisadi kıymetin belli bir zamandaki değerinin belli bir para cinsinden ifade edilmesi işlemidir. Değerleme V.U.K 258. maddesi hükümlerine göre vergi matrahının hesaplanmasıyla ilgili iktisadi kıymetlerin takdir ve tespittir. Değerlemede, iktisadi kıymetlerin vergi kanunlarında gösterilen gün ve zamanlarda haiz oldukları kıymetler esas tutulur.(VUK md. 259) Değerlemede iktisadi kıymetlerden her biri tek başına nazara alınır. Temülen aynı cinsten sayılan malları ve düşük kıymetli müteferrik eşyayı toplu olarak değerlemek caizdir. (VUK Md.260). Vergi matrahını mükellef lehine ve aleyhine etkileyebilen değerleme işlemi yapılırken , mükelleflerin 213 sayılı kanunda belirtilen esasları dikkate almaları gerekmektedir.

4-STOKLAR VE DEĞERLEME İLİŞKİSİ

Ticaret ve endüstri işletmeleri stoklarını değerlemeye gerekli önemi vermelidirler. Özellikle endüstri işletmelerinde satışa hazır mamullerin yanında üretim aşamasında ve üretilecek olan D.İ.M.M ve gereçlerin olması stokların değerlemesinde karmaşık bir yapı oluşturmaktadır. Stok kalemlerinin değerlendirilmesi konusunda, muhasebe literatüründe ve uygulamada çeşitli yöntemler bulunmakta olup bu yöntemlerin her birinin kendine özgü sonuçlar vardır. Dolayısıyla her bir yöntemin uygulama şartları ve uygulama alanları farklıdır.

Stokların değerlendirilmesinde hangi yöntemin, hangi ölçünün kullanılmasının gerektiğinin saptanmasında hukuki sınırlamalarda dikkate alınarak aşağıdaki hususlarda göz önünde tutulabilir.

a)Seçilen yöntem elde edilecek karın gerçeğe yakın olmasını sağlamalıdır.

b)Seçilen yöntem bilançodaki mal stoku değerinin yanlış yorumlanmasına neden olabilecek sonuçlar yaratmamalıdır.

c)Dönem sonu stok miktarı çok yükseldikçe kolay yöntem seçilmelidir.

d)Uygulanan envanter yönteminin sürekli veya aralıklı olmasını dikate almalıdır.

e)Bir önceki dönemde uygulanan yöntem gözden geçirilmelidir.

f)Harcanan emek, para ve zaman sonucunda elde edilecek fayda daha yüksek olmalıdır.

Hiçbir değerlendirme yöntemi, sayılan esaslara tam olarak uyamaz, bu amaçların hepsini birden sağlamaz. Bir işletme için uygun değerlendirme yöntemi; kanunlara, işletmenin ve stokların özelliğine, ekonomik koşullara, uygulayacak personelin bilgi ve yeteneklerine bağlıdır.

5-GENEL OLARAK STOKLARIN DEĞERLEMESİ

Vergi Usul Kanunu'nun 262. maddesine göre genel olarak stoklar maliyet bedeliyle değerlendirilir. Maliyet bedelinin tanımı bu madde hükmüne göre "iktisadî bir kıymetin iktisap edilmesi veyahut değerinin artırılması münasebetiyle yapılan ödemelerle bunlara müteferri bilûmum giderlerin toplamını ifade eder" şeklinde tanımlanmıştır. Stokların değerlendirilmesi ile ilgili esaslar stokların özelliğine göre ayrı ayrı maddelerde açıklanmıştır. Kanun hükümlerine göre stokların değerlendirilmesi beş ayrı grup halinde incelenmiştir.

1. Satın Alınan Malların Değerlemesi : Emtia, maliyet bedeliyle değerlendirilir. Emtianın maliyet bedeline nazaran değerlendirme günündeki satış bedelleri % 10 ve daha fazla bir düşüklük gösterdiği hallerde mükellef, maliyet bedeli yerine 267 nci maddenin ikinci sırasındaki usul hariç olmak üzere, emsal bedeli ölçüsünü tatbik edebilir. Bu hüküm 275 inci maddede yazılı mamuller için de uygulanabilir.

2. Üretilen Malların Değerlemesi : İmal edilen emtianın (Tam ve yarı mamul mallar) maliyet bedeli aşağıda yazılı unsurları ihtiva eder:

1. Mamulün vücuda getirilmesinde sarfolunan iptidai ve ham maddelerin bedeli;
 2. Mamule isabet eden işçilik;
 3. Genel imal giderlerinden mamule düşen hisse;
 4. Genel idare giderlerinden mamule düşen hisse;
- (Bu hissenin mamulün maliyetine katılması ihticaca ihtiyaridir.);

5. Ambalajlı olarak piyasaya arzedilmesi zaruri olan mamullerde ambalaj malzemesinin bedeli.

Mükellefler, imal ettikleri emtianın maliyet bedellerini yukarıki unsurları ihtiva etmek şartıyla dedikleri usulde tayin edebilirler.

3. Ziraî Mahsullerin Değerlemesi : Ziraî mahsuller maliyet bedeli ile değerlenir. Maliyet bedeli ziraî mahsullerin hususiyetlerine göre 275'inci maddede yazılı unsurlara mütenazir olarak Maliye Bakanlığınca tesbit edilecek esaslar dairesinde hesaplanır.

4. Hayvanların Değerlemesi : Ziraî işletmelerde dahil hayvanlar maliyet bedeli ile değerlenir. Maliyet bedelinin tesbiti mümkün olmıyan ahvalde maliyet bedeli, yerine emsal bedeli alınır. Bu hükmün tatbikinde emsal bedeli işletmenin bulunduğu mahal (Gezici hayvancılıkta kışlak) için ziraî kazanç komisyonlarınca tespit edilmiş olan ortalama maliyet bedelidir.

5. Kıymeti Düşen Stokların Değerlemesi : Yangın, deprem ve su basması gibi afetler yüzünden veya yahut bozulmak, çürümek, kırılmak, çatlamak, paslanmak gibi haller neticesinde iktisadi kıymetlerinde önemli bir azalış vaki olan emtia ile maliyetlerin hesaplanması mutad olmıyan hurdalar ve döküntüler, üstü, deşe ve iskartalar emsal bedeli ile değerlenir.

Emtianın satın alınıp, işletme stoklarına girdiği tarihe kadar oluşan kur farklarının maliyete intikal ettirilmesi zorunludur. Stokta kalan emtia ile ilgili olarak daha sonra ortaya çıkan kur farklarının ise ilgili bulundukları yılda gider yazılması veya maliyete intikal ettirilmesi ihtiyarı olmaktadır. 238 seri no.lu VUK Genel Tebliği'ne göre; mal depoya girdikten sonra finansman giderlerinden stok maliyetine pay verilmeyeceği belirtilmiştir. Stoklarla ilgili va-

de farklarının stok maliyetlerine aktarılması gerekir, gider yazılamaz. Dönem sonunda, stokta kalan mallara kredi faizinden pay verilmeyecektir. İthal edilen mallarla ilgili olarak mal depoya girdikten sonra oluşan kur farklarının ise doğrudan gider yazılabilme imkanı mevcut bulunmaktadır.

6 - STOK DEĞERLEME YÖNTEMLERİ

6.1- Spesifik (Fiili) Maliyet Yöntemi :

Bu yöntem değerlendirme gününde işletmede mevcut stokun, hangi maliyet bedeli ile satın alındığının saptanması ve gerçek maliyetleri üzerinden değerlemeye tabi tutulması esasına dayanır. Bu yöntemde satın alınan ya da imal edilen mamulün dönem sonu stok değeri hesaplanırken, maliyete dahil edilmesi gereken harcamaların dikkate alınması gerekir. Fiili maliyet yönteminin uygulanabilmesi için stokta kalan malların hangi maliyet bedeli ile alındığı ya da hangi maliyetle imal edildiğinin bilinmesi gerekir. Ayrıca bu yöntemin sağlıklı olarak uygulanabilmesi için satışların çok iyi takip edilmesi gerekir. Ürün çeşidi fazla olan işletmelerde bu yöntemin uygulanması zorluklar doğurur. Bu yöntem daha çok ürün çeşidi az ve ürün bedeli yüksek olan işletmelerde uygulanabilir.

Görüldüğü üzere spesifik maliyet yönteminin uygulanması çoğu kez güç, hatta imkansızdır. Bu yöntem, yüksek bedelli ve az sayıda alınıp satılan mallar da uygulanabilir. Taşıt araçları, mobilya, ziynet eşyaları gibi mallarda fazla güçlüklerle karşılaşılmadan fiili maliyetle değerlendirme yapılabilir. Bununla birlikte günümüzde stokların kaydı ve izlenmesinde bilgisayar kullanımı, bu yöntemin uygulama olanağını artırmaktadır.

Bu yöntemin uygulamasını bir örnek yardımıyla görelim. Aşağıda yer alan örneğimizde dönem başı stoktan kalan 500 adet malın birim bedeli olan 2 YTL ile çarpılması ile bulunan 1.000 YTL dönem başı stokun dönem sonunda kalan maliyet bedeli olmaktadır. Aynı şekilde 1. parti mal alışı olan 1.000 adetten geriye kalan 400 adet birim bedeli olan 2,25 YTL ile çarpılması ile bulunan 900 YTL ise 1. parti mal alışının dönem sonu değeri olmaktadır. Bu işlemi diğer parti mal alışlarına uyguladığımızda

dönem sonu kalan toplam 3,000 adet in dönem sonu değeri dönem içi parti mal alışlarının dönem sonu değerlerinin toplanmasıyla bulunacak olan 7.240 YTL olmaktadır.

6.2- Ortalama Maliyet Yöntemi :

Esas prensip, emtianın fiili maliyetle değeri lenmesi olamkla beraber bu yöntem yüksek bedelli ve az sayıda alınıp satılan mallarda uygulanabildiği halde, akaryakıt, gıda, zahire gibi misli ile muayyen emtia da uygulanması mümkün olmayabilir.Bu takdirde değeri leme ortalama maliyet yöntemi ile yapılır .

-Basit Ortalama Maliyet,

-Basit Ağırlıklı Ortalama Maliyet,

Açıklama	Girişler (Birim)	Birim Bedeli(YTL)	Çıkışlar (Birim)	Kalan (Ad.)	Maliyet ile Değeri(YTL)
Dönem Başı Stok	3.000	2	2.500	500	1.000
1. Parti mal alış	1.000	2.25	600	400	900
2. Parti mal alış	1.400	2.50	600	800	2.000
3. parti mal alış	800	2.50	400	400	1.000
4. parti mal alış	1.000	2.60	100	900	2.340
Toplam	7.200		4.200	3.000	7.240

-Hareketli Ağırlıklı Ortalama Maliyet olarak uygulanabilir

6.2.1- Basit Ortalama Maliyet:

Bu yöntemde, dönem sonundaki mal mevcudu birim maliyetlerin basit aritmetik ortalaması ile değeri lenir. Ambara girişlerin birim maliyetleri toplamının, parti miktarı dikkate alınmadan, alış adedine bölünmesi suretiyle basit ortalama maliyet hesaplanır.

Basit ortalama maliyet, yıl içinde fiyatlarda büyük değeri şiklikler olmadığı ve her partide alınan miktarların eşit olduğu durumlarda anlamlı sonuç verir. Ancak fiyatlarda değeri şiklikler olduğu ve alışların çok farklı miktarlarda yapıldığı hallerde yöntem, gerçek durumdan oldukça farklı sonuçlar verdiğinden değeri lemede kullanılmamalıdır. Yukarıda yer alan örneğe göre, basit ortalama maliyete ilişkin hesaplama aşağıda yapılmıştır.

Birim Maliyeti :

Dönem başı stok 2,00 YTL

1. Parti mal alış 2,25 YTL

2.Parti mal alış 2,50 YTL

3. Parti mal alış 2,50 YTL

4. Parti mal alış 2,60 YTL

Toplam 11,85 YTL

Basit Ortalama Maliyet: $11,85 \text{ YTL} / 5 \text{ (parti)} = 2,37 \text{ YTL}$

Dönem Sonu Stok Değeri: $3.000 \times 2,37 = 7.110 \text{ YTL}$ olmaktadır.

6.2.2 - Basit Ağırlıklı Ortalama Maliyet:

Basit Ağırlıklı Ortalama Maliyetin tespiti için, dönem başında mevcut mallarla, dönem içinde alınanların toplam bedeli, bunların toplam miktarlarına bölünür ve birim miktarın ortalama maliyeti bulunur. Bu hesaplama genelde dönem sonunda yapıldığı için bu yöntem, hesap dönemi içinde herhangi bir anda mal birim maliyetinin hesaplanmasını sağlamaz. Ayrıca dönem içinde çok farklı fiyatlardan çok sayıda alış yapılmışsa, bu yöntemin uygulanması uzun hesaplamalar gerektirdiği için pratik de olmaz.

Örneğimize göre basit ağırlıklı ortalama maliyet yöntemi kullanılarak, stok değeri aşağıdaki gibi bulunacaktır.

Giriş(ad) fiyat(YTL) Tutar (YTL)

3,000 2,00 6.000

1,000 2,25 2.250

1,400 2,50 3.500

800 2,50 2.000

1,000 2,60 2.600

Toplam 7,200 adet 16.350YTL

Ağırlıklı Ortalama: $16.350 / 7.200 = 2.270 \text{ YTL}$

Dönem sonu Stok Değeri: $3,000 \times 2.270 = 6.810 \text{ YTL}$

6.2.3 - Hareketli Ağırlıklı Ortalama Maliyet:

Bu yöntemde, satış veya üretim için ambardan yapılan her çıkışta stokta bulunan malın ortalama birim maliyeti yeniden hesaplanır. Bu amaçla, her yeni mal girişinden sonra eski mallarla yeni malların maliyet toplamı miktarlar toplamına bölünür. Bu yöntemde eski malların fiyatı bir evvelki hareketli ortalama maliyetin hesaplanması sonucunda

bulunan değerdir. Bu değerleme yönteminin uygulanabilmesi için sürekli envanter kayıt yönteminin uygulanması gerekir.

Mevcut örneğimize göre hareketli ağırlıklı ortalama maliyet yöntemine göre dönem sonu stok değeri aşağıdaki gibi hesaplanacaktır:

1 Ocak Birim Fiyatı 2 YTL den 3.000 Adet mal vardır
10 Ocak 2,25 YTL 1.000 adet Mal alınmıştır
2 Şubat 3 YTL den 500 adet Mal satılmıştır
1 Mart 3 YTL den 300 adet Mal satılmıştır
10 Mart 3 YTL den 1.000 adet Mal satılmıştır
4 Nisan 2,5 YTL den 1.400 adet Mal alınmıştır
3 Haziran 3,20 YTL den 600 Mal adet satılmıştır
7 Temmuz 3,20 YTL den 600 adet Mal satılmıştır
8 Ağustos 3,20 YTL den 200 adet Mal satılmıştır
9 Eylül 2,50 YTL den 800 adet Mal alınmıştır
10 Ekim 3,30 YTL den 400 adet Mal satılmıştır
11 Kasım 3,30 YTL den 400 adet Mal satılmıştır
1 Aralık 2,60 YTL den 1.000 adet Mal alınmıştır
25 Aralık 3,30 YTL den 200 adet Mal satılmıştır
Dönem içinde ilk defa 10 Ocak'ta mal alınmıştır.
 $3.000 \times 2,00 \text{ YTL} = 6.000 \text{ YTL}$
 $1.000 \times 2,25 \text{ YTL} = 2.250 \text{ YTL}$
Toplam: 4.000 adet 8.250 YTL

10 Ocakta Ortalama maliyet: $8.250 \text{ YTL} / 4.000 \text{ adet} = 2,06 \text{ YTL}$ olacaktır.

- 2 Şubat, 1 Mart ve 10 Mart tarihlerinde toplam 1.800 adet mal satılmıştır. Burada ortalama maliyet değişmediği için yeni bir hesaplama gerektirmez. Ancak mevcut mal miktarı bir sonraki hesaplamada $(4.000 - 1.800) = 2.200$ adet olarak dikkate alınmalıdır.

4 Nisanda 1.400 adet mal alınmıştır.

$$2,06 \times 2.200 = 4.532 \text{ YTL}$$

$$2,50 \times 1.400 = 3.500 \text{ YTL}$$

Toplam : 3.600 ad. 8.032 YTL

4 Nisanda ortalama Maliyet: $8.032 \text{ YTL} / 3.600 \text{ adet} = 2.23 \text{ YTL}$ olacaktır.

Yukarıda yapılan işlemler 1 Aralık tarihine kadar yapılır.

1 Aralık tarihinde 2,60 YTL den 1.000 adet mal alınmıştır.

$$2.200 \times 2,30 = 5.060 \text{ YTL}$$

$$1.000 \times 2,60 = 2.600 \text{ YTL}$$

$$3.200 \text{ adet} \quad 7.660 \text{ YTL}$$

1 Aralık tarihinde ortalama maliyet : $7.660 / 3.200 = 2,39 \text{ YTL}$ olacaktır.

- 25 Aralık tarihinde 200 adet mal satılmıştır. Ortalama maliyet değişmeyecek, dönem sonu stoku ise; $(3.200 - 200) = 3.000$ adet olacaktır. Dönem sonundaki stok değeri ise; $(3.000 \times 2,39 \text{ YTL}) = 7.170 \text{ YTL}$ olarak tespit edilecektir.

6.3- Son Giren İlk Çıkar (LIFO) Yöntemi:

Bu yöntem, imalata verilen ham madde ve malzemelerin veya satılan malların, en son alımlardan veya en son imalat partisinden olduğu, dönem sonu stokların ise; satın alınan veya imal edilen en eski partilerden kaldığı varsayımına dayanır. Başka bir ifade ile bu yöntemde temel varsayım, stoka son giren malın ilk çıkan mal olduğudur. Bu yöntem enflasyonist fiyat hareketlerinin olduğu ekonomilerde fiktif karların oluşumunu engeller.

01.01.1996 tarihinden mükelleflerin satın aldıkları veya imal ettikleri emtianın maliyet bedelini son giren ilk çıkar (LIFO) yöntemiyle de tespit edebilecekleri hükme bağlanmıştır. Bu hüküm 8 yıl uygulandıktan sonra 5024 sayılı Kanun'la getirilen "Enflasyon Muhasebesi" düzenlemeleri kapsamında 01.01.2004 tarihinden itibaren yürürlükten kaldırılmıştır. Anılan kanunla V.U.K'nun mükerrer 298.maddesinde yapılan değişiklikle kazançlarını bilanço esasına göre tespit eden gelir ve kurumlar vergisi mükellefleri için belli şartlarla "Enflasyon düzeltilmesi" getirilmiştir.

6.4 - İlk Giren İlk Çıkar (FIFO) Yöntemi:

Satılan veya üretime verilen malların stoğa ilk girenlerden olduğunu varsayan değerleme yöntemidir. İlk giren ilk çıkar yöntemi, stok kalemlerinin fiziki akımına bakılmaksızın, stoktan çıkan malların, giriş sırası ile çıktığı ve elde kalan stokların en son alımlardan olduğu varsayımına dayanır. Bu yöntemle çıkışlar en eski tarihli girişlere ilişkin maliyet

bedeli ile, hesap dönemi sonunda kalan stoklar ise; en yeni tarihli girişlerin maliyet bedeli ile değerlendirilir. Bu yöntem fiyatlar genel seviyesinin düşme eğilimi gösterdiği dönemlerde işletmeleri kısmi olarak fiktif kar oluşumundan korumaktadır.

FIFO yönteminin işleyişi, yukarıdaki örneğimize göre şu şekilde olmaktadır :

2 şubat tarihindeki 500 adetlik mal satışının dönem başı mal mevcudu olan 3,000 adetten ve birim maliyetinin 2 YTL olduğu kabul edilecektir. 3,000 adetlik dönem başı mal mevcudu 7 temmuzda satışı yapılan 600 adetlik satışla tamamen satılmış olduğundan 5 Ağustos tarihindeki 200 adetlik satışın 4 Nisanda alınan 1,400 adetlik alıştan olduğu kabul edilecektir. 25 Aralık tarihinde satışı yapılan 200 adetlik satış ile 4 Nisanda alınan 1,400 adetlik mal tamamen satılmış olmaktadır. Bu durumda dönem sonunda kalan 3,000 adetlik malın dönem sonu değeri 7.600 YTL olarak tespit edilecektir.

7- STOK DEĞERLEME YÖNTEMLERİNİN MALİ TABLOLAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ:

Stok değerlemesi sadece dönem sonu stok değerinin bulunması yönünden değil; hesap dönemi boyunca işletme verimliliğini ve karlılığını izlemek açısından da önemlidir. Örnekler incelendiğinde, dönem sonundaki stoklar maliyet bedeli ile değerlendirilse dahi, maliyet bedelinin saptanmasında kullanılan yöntemlerin farklılığı nedeniyle çok farklı tutarların hesaplandığı görülecektir.

Örneğimizde yer alan 3.000 adetlik dönem sonu stokun değeri çeşitli yöntemlere göre aşağıdaki gibi bulunmaktadır:

- Spesifik Maliyet Yönteminde 7.240 YTL
- Basit Ortalama Maliyet Yönteminde 7.110 YTL
- Basit Ağırlıklı Ortalama Maliyet Yönteminde 6.810 YTL
- Hareketli Ağırlıklı Ortalama Maliyet Yönteminde 7.170 YTL
- İlk Giren İlk Çıkar (FIFO) Yönteminde 7.600 YTL

Yukandaki sonuçlar, farklı değerlendirme yöntemlerine göre çok farklı stok değerleri hesaplanmasının mümkün olduğunu göstermektedir. Kullanılan de-

ğerleme yöntemine göre, dönem sonu stok değeri, satılan mal maliyeti ve dönem karı da farklı hesaplanacaktır. Ayrıca bu farklı sonuçlar işletmenin mali durumunun görünümünü de değiştirecektir.

Fiyatların istikrarlı olduğu dönemlerde değerlendirme yöntemlerinin stok değeri üzerindeki etkileri azalacaktır. Zira fiyat istikrarı halinde, değerlendirme yöntemlerine göre bulunacak sonuçlar arasında önemli farklar olmayacaktır. Hatta fiyatlar genel seviyesinin sabit olduğu ekonomilerde bütün değerlendirme yöntemleri aynı sonucu verecektir. Stok değerlendirme yöntemlerinin etkileri, fiyatların yükselme veya düşme eğiliminde olduğu dönemlerde ortaya çıkmaktadır.

Stok değerlendirme yöntemlerinin etkilerini belirleyen bir başka husus da dönem sonu stokunun miktarıdır. Dönem içinde satılan mal miktarına kıyasla dönem sonu stok miktarı ne kadar azsa; değerlendirme yöntemlerinin etkisi de o kadar az olacaktır. Dönem sonu stok miktarı, dönem içinde satılan mal miktarına kıyasla fazla ise; değerlendirme yöntemlerinin etkisi de aynı oranda fazla olacaktır.

Daha önce de açıkladığımız gibi, işletmelerin stok değerleri, mali durumlarının görünümünü de etkilemektedir. Ancak bu etki de stokların, işletmelerin dönen varlıkları hatta toplam varlıkları içindeki payına da bağlıdır. Stokların payı, işletmenin toplam varlıkları içinde önemli bir yer tutuyorsa değerlendirme yöntemlerinin mali durumu belirleme yönündeki etkisi artar. Stokların payı azaldıkça bu etkinin de azalacağı ortadadır.

Yukandaki sonuçlar incelendiğinde en düşük stok değerinin basit ağırlıklı ortalama maliyet yönteminde, en yüksek stok değerinin de FIFO yönteminde hesaplandığı görülmektedir. Ayrıca, ortalama maliyet yöntemleri içinde spesifik (fiili) maliyetlere en yakın sonuç, hareketli ağırlıklı ortalama maliyet yöntemiyle bulunmaktadır.

Alışların çok farklı miktarlarda yapıldığı hallerde, basit ortalama maliyet yöntemi yeterli olmaz ve hatalı değerlemelere yol açabilir. Zira bu yöntem, çok ufak parti mal alışları ile büyük parti mal alımları arasında hiçbir ayırım yapmamakta, sadece birim

maliyetlerin basit aritmetik ortalamasına dayanmaktadır. Basit ağırlıklı ortalama maliyet yöntemi, basit ortalama maliyet yöntemine göre, daha sağlıklı sonuçlar vermekle birlikte bu yöntem de hesap dönemi içinde herhangi bir anda birim maliyetinin saptanması için yeterli değildir. Ayrıca bu yöntem çok farklı fiyatlardan çok sayıda alış yapıldığı zaman pratik olmaktan da uzaklaşır.

Hareketli ağırlıklı ortalama maliyet yöntemi, kısa dönemde fiyat hareketlerinin stok değeri üzerindeki etkisini azaltır veya en aza indirir. Her yeni alış, mevcut ortalama maliyetten farklı bir bedelle yapıldığı takdirde, hesaplanacak yeni ortalama maliyet fiyat hareketleri yönünde etkilenir.

FİFO yönteminde ise; satılan mal maliyeti, en eski satın alma maliyeti ile, hesap döneminin sonundaki stokların değeri de en son satın alma maliyeti ile belirlenir. Bu özelliği ile yöntem, fiyatların yükselme eğiliminde olduğu dönemlerde karın olduğundan fazla, durgunluk dönemlerinde ise olduğundan daha az hesaplanmasına yol açar. Malların piyasa fiyatı, FIFO yöntemine göre hesaplanan stok değerinden düşük ise; potansiyel bir zarar gelir tablosuna yansıtılmamış olur ya da fiktif kar oluşumu önlenmiş olur.

8- SONUÇ

Stok, bir işletmenin satmak veya üretimde kullanmak amacıyla edindiği ilk madde ve malzeme, yarı mamul, mamul, ticari mal, yan ürün, atık ve

hurda gibi kısa bir sürede kullanılacak veya nakde dönüştürülebilecek nitelikte varlıkları temsil etmektedir. Envanter; işletmeye dahil iktisadi kıymetlerden olan, bilanço günündeki mevcutlar, alacaklar ve borçlar, saymak, ölçmek, tartmak ve değerlemek suretiyle kesin bir şekilde ve ayrıntılı olarak tespiti- dir. Değerleme, belli bir iktisadi kıymetin belli bir zamandaki değerinin belli bir para cinsinden ifade edilmesi işlemidir. Değerleme V.U.K 258. maddesi hükümlerine göre vergi matrahının hesaplanmasıyla ilgili iktisadi kıymetlerin takdir ve tespiti- dir. Stokların doğru değerlemesi işletmenin kar veya zararın gerçeğe yakın hesaplanması, fiktif karlarla sermayenin dağıtılmasını önler. Diğer taraftan vergi matrahının sağlıklı bir şekilde saptanmasını sağlar. Ülkemizdeki uygulama ve yasal düzenlemeler, maliyet esasına dayanan stok değerlendirme yöntemlerini benimsemiştir.

KAYNAKÇA

1. Değerleme, Kazım YILMAZ, HUD Yayını
2. Masum TÜRKER, "Stoklarda Değerleme" Yaklaşım, Sayı: 62 , Şubat 1998
3. Ticari Emtianın Değerlemesi ve Muhasebe Kayıtları, Turmob Yayınları 133
4. 213 Sayılı V.U.K